

رۆلی ده‌وروبه‌ری د دیارکرنا په‌یوه‌ندیا هیز و هه‌فکاری د زمانانیا جفاکیدا

ارا علی احمد

پشکا زمانن کوردی، کولیزا زمانان، زانکویا دهوک، هه‌رێما کوردستانن- عیراق

((میژوويا وه‌رگرتنا فه‌کولینى: 14 گولان، 2019، میژوويا ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرئى: 9 تیرمه‌هه، 2019))

پوخته

هیز و هه‌فکاری دبنه‌هوکاری دروستبوونا شیوازین ئاخافتنی ئه‌وئ کو د بیافی زمانانیا جفاکیدا ب دیالیکت دهینه‌نیاسین، ئه‌ف دیالیکته‌شیوازئ ئاخافتنا زمانیا گروپه‌کی دیارکرین خه‌لکيه، واته‌ کومه‌کا تایبه‌تمه‌ندین زمانیا و نه‌زمانیه‌ یین هه‌می تاکه‌سه‌ین ئیک ژینگه‌ه به‌شداری وئ پروسیسی دبن و ئه‌ف تایبه‌تمه‌ندیه‌ دبیته‌ به‌شه‌ک ژ پارچه‌ ژینگه‌هه‌کا مه‌زنتر یا کومه‌کا دیالیکتان بخۆفه‌دگریت و ب شیوه‌یه‌کی گشتی دیالیکت د ناف هه‌ر جفاکه‌کیدا ب شیوه‌یه‌کی ئاسایی دابه‌شی (چینین جفاکی، نقشی، پیشه‌ و ژئ) دبن، به‌لن ب شیوه‌یه‌کی نه‌ ئاسایی، واته‌ کو ده‌وروبه‌ر رۆلی د دوروستبوونا واندا دبینیت وه‌ک (دیالیکتا هه‌فکاری - Solidarity و دیالیکتا هیز - Power) دیسان ئه‌ف هه‌ردوو جۆره‌ د زمانانیا جفاکیدا ب (رێجسته‌ری) دهینه‌نیاسین، ئه‌فجا بیافی فه‌کۆلینن ب تئى جۆری دووی بخۆفه‌دگریت واته‌ هیز و هه‌فکاری، وه‌کو هه‌وله‌ک بۆ دیارکرنا رۆلی رێجسته‌ری د ده‌ستنیشانکرنا وان دیالیکتاندا. د قئ فه‌کۆلینیدا مه‌ هه‌ولدايه‌ به‌رسقا فان هه‌ردوو پرسیاران به‌دین، یا ئیکئ ئه‌و دیالیکتین ب ریکا ده‌وروبه‌ری دروستدبن؟ یا دووی ریکتین دروستبوونا وان د زمانیدا؟

په‌یقین کلێک: زمانانیا جفاکی، ده‌وروبه‌ر، دیالیکت، دیالیکتین جفاکی.

پیشه‌کی

1- نافونیشانین فه‌کۆلینن:

ئه‌ف فه‌کۆلینه‌ ب نافونیشانن (رۆلی ده‌وروبه‌ری د دیارکرنا هه‌نده‌ک دیالیکتین جفاکیدا)یه.

2- ریبازا فه‌کۆلینن:

ئه‌ف فه‌کۆلینه‌ ل دویف ریبازا (وه‌سفی) هاتیه‌ نه‌جامدان، ئه‌وژئ ژبه‌ر سروشتی کارئ فه‌کۆلینن هوسا دخوازیت.

3- که‌رسته‌ و سنۆری فه‌کۆلینن:

ئه‌ف فه‌کۆلینه‌ دچیته‌ د سنۆری زمانانیا

پراکتیکیدا و ب تایبه‌تی بواری زمانانیا جفاکی

و که‌ره‌سته‌ و نموونین فه‌کۆلینن ژ گۆفه‌را به‌هدینی هاتیه‌ ورگرتن.

4- ئارمانجا فه‌کۆلینن:

ئارمانج ژ قئ فه‌کۆلینن نیاسین و ده‌ستنیشانکرنا شیوازئ ئاخفتنییه‌ د ناف جفاکیدا کو د بواری زمانانیا جفاکیدا ب دیالیکتین جفاکی دهینه‌نیاسین، ب تایبه‌تی ئه‌وین د ناف جفاکیدا ب ریکا ده‌وروبه‌ری دروستدبن و دیسان دیارکرنا جۆرین هه‌ر ئیک ژ فان دیالیکتان د جفاکیدا، له‌ورا د قئ

تنی ب ریكا کارتیکرنا په‌یقین ل ر‌خ و دورین ئه‌وی په‌یقی واتا ئه‌وی په‌یقی یان رستی دیارنا‌بیت، به‌لکو پیدقیه ل گ‌ل ر‌چاقرنا ئه‌وی ده‌وروبه‌ری زمانی، ده‌وروبه‌ری نه‌زمانی کومه‌کا ر‌گه‌زان ژی به‌رچا‌ف به‌ینه وه‌رگرتن، بۆ هندی دا ئه‌و مژداریا واتایی د ئه‌وا ده‌وروبه‌ری زمانیدا ه‌ی نه‌مینیت، ئه‌و ر‌گه‌ز ژی برتینه ژ که‌سایه‌تیا فریکه‌ری و وه‌رگری و پله و پایه‌یا وان و که‌سین پشکار و س‌قا و بارودوخ‌ی گشتی ناخفتنی و پیزانین به‌ری و نوکه ئه‌وین په‌یوه‌ندی ب وئ گوتیق‌ه ه‌ی، ل گ‌ل ر‌چاقرنا دم و جه‌ و که‌لچهر و مه‌به‌ست و شیواز و ئامازه‌یین ده‌ستی و سه‌ری و لیقا و ه‌هر ر‌گه‌زه‌کی دیتر کو په‌یوه‌ندی ب وئ ناخفتیق‌ه ه‌بیت))⁽²⁾.

ئیکه‌مین که‌س کو زارا‌قی (ده‌وروبه‌ری بار (بارودوخ‌ی (Situation of Context) بکاره‌ینای ئه‌وژی (B.Malinowski) بو، ل ده‌ف وی کار‌ی زمانی (شیوازی کارکرینی‌ه)، ئانکو نه (دو‌کمینتکرنا ه‌زری‌ه)، ه‌ه‌روه‌سا زمان ئامرازه‌کی په‌یوه‌ندیکرینی‌ه ژی د ناقه‌را مرو‌فاندا و ئه‌ف زارا‌قه ل ده‌ف (B.Malinowski) ب واتایا: (ده‌وروبه‌ری راسته‌قینه ده‌یت، ئه‌قی ناخفتن تیدا چیبووی و ئه‌ف چه‌نده دبه‌ته تیوره‌کا به‌رفره‌تر بۆ ده‌وروبه‌ری کو پاشماوه‌یه‌کی ره‌وشه‌نبیری ب خو‌قه دگرت))⁽³⁾. د دویقدا زانایی زمانی یی ف‌ره‌نسی (Vendryes)

قه‌کۆلینیدا ب تنی جه‌خت ل سه‌ر وان دیالیکتان هاتیه‌کرن، ئه‌وین ب ریكا ده‌وروبه‌ری دروست دبن هاتیه‌کرن.

5- په‌یکه‌ری قه‌کۆلینی:

ل دویف پلانا قه‌کۆلینی ژبلی پوخته و پيشه‌کی و ئه‌نجامان، قه‌کۆلین ل سه‌ر چه‌ند ته‌وه‌ران دابه‌شدبیت: ته‌وه‌ری ئیکی به‌حسی ده‌وروبه‌ری دکه‌ت و ته‌وه‌ری دووی به‌حسی دیالیکتی دکه‌ت و ته‌وه‌ری سییی به‌حسی دیالیکتین جفاکی دکه‌ت و د ته‌وه‌ری چواریدا به‌حسی جۆرین دیالیکتین جفاکی دکه‌ت، ل دویماهیئ قه‌کۆلین ب چه‌ند ئه‌نجامه‌کا ب دویماهیك ده‌یت.

باسی ئیکی: ده‌وروبه‌ر

بیگومان د بواری قه‌کۆلینین زمانیدا قه‌کۆلین ل سه‌ر ده‌وروبه‌ری بواره‌کی کارکرنی یی به‌رفره‌ ب خو‌قه دیتیه، له‌ورا ده‌وروبه‌ر یی گریدایه ب شیانین گه‌له‌ک ژ زانایان د سه‌رده‌مین که‌فن و نویدا ه‌تا ل سه‌ر ده‌ستی زانایی ئینگلیزی (J.R.Firth) ی بوویه تیوره‌کا ته‌مام⁽¹⁾. ده‌وروبه‌ر دچیته ((دناف ئاستی پراگماتیکیدا، چونکه ئه‌و واتا ب ریكا ده‌وروبه‌ری ب ده‌ستقه ده‌یت، بریتیه ژ (ده‌وروبه‌ری زمانی + ده‌وروبه‌ری نه‌زمانی). ب واتایه‌کا دیتر، ئه‌و واتا پراگماتیکی ئه‌وا ژ ئه‌نجامی ده‌وروبه‌ری ب ده‌ستقه ده‌یت، ب

تیدا بکاردهین⁽⁶⁾. له‌ورا تیورا (J.R.Firth) ی
ل سهرسی ستوینا هاتیه ئافاکرن:
ئیک - پیدقیه پالپشتیا زمانی ل سهر ئه‌وا
دیژنی جه، یان ده‌وروبه‌ری بار بهیته‌کرن و
(J.R.Firth) ی ره‌گه‌زین سهره‌کی بۆ رویدانا
زمانی، ب‌قی شیوه‌ی خواری ده‌ستنیشانکرن:
1- دیاردان په‌یوه‌ندیه‌کا بهیژیا ب پشکارانقه
یا هه‌ی: ئانکو ئاخفتنکهر و گوهداری
بخۆقه‌دگریت:

• ئاخفتنا پشکاران.
• ریدانه‌کا نه ئاخفتنییه، مه‌به‌ست ژي
ره‌فتار و هه‌لو‌یستین وان ل ده‌می
ئاخفتنی.

• که‌سایه‌تیا ئاخفتنکهری و گوهداری و پیکه‌اتا
وان یا ره‌وشه‌نبیری.

2- ئه‌و تشتین په‌یوه‌ندیه‌کا بهیژ ب
هه‌لو‌یستیقه هه‌ی: ئه‌وژی هۆکار و دیاردین
جفاکی و شیوازی زمانی بۆ وان که‌سین د
هه‌لو‌یستی ئاخفتنیدا پشکار دبن، جه‌ی
ئاخفتنی و ده‌م و باردوخنی سیاسی.

3- کارتیکرنا ریدانا ئاخفتنی ل سهر پشکاران
وه‌کی: ئیشان و که‌نی و رازیکن... هتد.

دوو: دقیت ژینگه‌ها ئاخفتنا قه‌کۆلین ل سهر
ده‌ینه‌کرن بهیته ده‌ستنیشانکرن، ئانکو
تیکه‌لی د ناقه‌را زمان و زمانه‌کی دیدا، یان
دیالیکت و دیالیکته‌کا دیدا، یان د ناقه‌را
ئاسته‌کی ئاخفتنی و ئاسته‌کی دیتردا
نه‌هیته‌کرن و پاشی ژینگه‌ها جفاکی، یان

گرنگی دایه (ده‌وروبه‌ری گوتاری، نه
ده‌وروبه‌ری بار) و دیژیت: (ده‌می ئه‌م
دیژین کو په‌یقه‌کی پتر ژ واتایه‌کی د ئیک
ده‌مدا یا هه‌ی، وئ گافی هه‌تا راده‌یه‌کی ئه‌م
دینه‌ قوربانی سهردابرنی، چونکه ههر
په‌یقه‌ک د ناف ملله‌تاندا واتایین جودا جودا
ناده‌ن، ب تنی ئه‌وی واتای دت ئه‌وا
ده‌وروبه‌ری تیکستی ده‌تی و واتایین دی
هه‌می ژ ناف دچن و نامینن)⁽⁴⁾. سهره‌رای

• هندی کو (B.Malinowski) و
(Vendryes) ی ره‌نجه‌کا زۆر د تیورا
ده‌وروبه‌ریدا مه‌زاختبوو، به‌لی زانا
(J.R.Firth) ی ل سالا (1960) پیکولکرن

• کو تیوره‌کا زمانی یا ته‌مام ل سهر بابه‌تی
ده‌وروبه‌ری دامه‌زینن، له‌ورا (J.R.Firth) ی
ل نیفا ئیکی ژ چه‌رخنی بوری بۆچوونه‌کا نوی
د تیگه‌هشتنا واتای و زانستی زمانی یی
نویدا پشکیشکر و ب (قوتابخانا زمانفانیا
جفاکی) هاته نیاسین⁽⁵⁾، له‌ورا

(J.R.Firth) ی دووپاتیی ل سهر کارئ
جفاکی یی زمانی کر و دگوت کو واتا
دیارنابیت ئه‌گه‌ر یه‌کا زمانی د ناف
ده‌وروبه‌ری جودا جودا نه‌هیته‌بکاره‌ینان،
ئه‌قجا ئه‌و ده‌وروبه‌ر و هه‌لو‌یست ئه‌قین تیدا
ده‌ین خۆ ئه‌گه‌ر زمانیزی نه‌بن، دقیت به‌ینه
شروقه‌کرن، چونکه واتایا په‌یقه‌ی ده‌یته
ده‌ستنیشانکرن ل دویف وان ده‌وروبه‌ری

په‌یوه‌ندین د ناف ده‌وروبه‌ریدا ب ته‌قنئ ته‌قنپیکری لیکچواندیه، ئانکو هر ده‌زیه‌ک نواندا ئیک ژ وان په‌یوه‌ندیا دکه‌ت و هر گرپییه‌ک د ناقدانواندا په‌که‌یه‌کا فره‌نگی یا جودا دکه‌ت و یا ب زه‌حمه‌ته واتایا هر په‌یقه‌کی دیاربکه‌ت نه‌گه‌ر د تیکسته‌کیدا بکارنه‌هیت، ئانکو ده‌وروبه‌ر پالپشتیا خۆ ل سهر کومکر و په‌یوه‌ندیکرن و ل دویقئیکدا هاتنا وان ل دویف ئیک دکه‌ت کو ههمی پیکفه واتایه‌کی د ناف تیکستیدا دگه‌هینین⁽¹⁰⁾.

• ده‌وروبه‌ر ژ لایئ زمانیکه:

زاراقئ ده‌وروبه‌ر (context) ژ دوو پارچان پیکده‌هیت، پارچا ئیکئ (con) مه‌به‌ست پی پشکداریکرنه، ئانکو هه‌بوونا تشتین هه‌قپشکه کو ب ئه‌رکی روونکرنا تیکستئ رادبن و ئه‌ف هزره هنده‌ک تشتین دی ل ده‌وروبه‌ری تیکستئ وه‌کی ئاقاهیی ده‌وروبه‌ری ب خو‌قه دگریت، د شیاندایه ب وئ پری ئه‌وا د ناقبه‌را تیکستئ و چاره‌سه‌رییدا به‌یتته وه‌سفکر، زاراقئ (text) ب واتایا (داف) ده‌یت، ئانکو ئه‌ف زاراقه ده‌اته بکارهینان بو وان په‌یقئین ل گه‌ل برگین موسیقی ده‌اتن، پاشی بو واتایا تیکستئ هاته بکارهینان، ئانکو ئه‌و کوما په‌یقئین دویف ئیکدا ده‌ین، قیجا چ نقیسی، یان گوهداریکر بن، زیده‌باری واتایه‌کا نوی کو نواندا ده‌وروبه‌ری په‌یقا بکارهاتی د

ره‌وشه‌نبیری یا وی به‌یتته ده‌ستنیشانکر⁽⁷⁾. گه‌له‌ک زانایین دی وه‌کی (Mitchel, Halidy, Sinclair) پشته‌قانی تیورا (J.R.Firth) ی دکر، له‌ورا ل ده‌ف (Halidy) ده‌ستنیشانکرنا په‌یقئ پالپشتیا خۆ ل سهر وئ کوما په‌یقان دکه‌ت ئه‌وین کو د ده‌وروبه‌ری زمانیدا د گه‌لدا ده‌ین، بو نمونه واتایا په‌یقا (حلیای) ب کومه‌کا په‌یقئین وه‌کی: ئاسن، سفر، زیر، زیف... هتد قه‌گریدایه، به‌لی ب په‌یقا (که‌قل) قه‌ یاکریدای نینه، چونکه هه‌بوونا په‌یقا (که‌قل) د قئ گروپیدا یا گونجای نینه و د به‌لگئ وینه‌ییدا ئه‌ف چه‌نده دیاردبیت، ئانکو ب واتایه‌کا دی ئاسن و زیر... هتد پشکداریی د هنده‌ک سیفاتاندا دکهن، وه‌کی: گرانئ، ره‌قاتی، برسقین، ته‌زیاتی کو ئه‌ف سیفه‌ته د گروپی (که‌قل) یدا نین، به‌لی شینا وان سیفه‌تین وه‌کی سفکی، نه‌رماتی، یین تیدا هه‌ین⁽⁸⁾.

هه‌روه‌سان (Stephon Ulman) ژئ گرنکیا ده‌وروبه‌ری د تیگه‌هشتنا زمانیدا زانیه، به‌لی ئه‌و هوسان دیاردکه‌ت کو دقئیت ئه‌م هوشیاربین ژ وان که‌سین دبیزن کو په‌یف ژ دویری ده‌وروبه‌ری چ واتایا ناگه‌هینت و دگوت کو ده‌می ئه‌ز په‌یقه‌کی بکاردهینم، ئه‌ز ب تنئ دئ وئ واتایین هه‌لبزیرم ئه‌وا من دقای نه‌کیم و نه زیده‌تر⁽⁹⁾. هه‌روه‌سا (JohnLinz) ی

واتاکه‌ی به پیی ئه و ده‌وروبه‌ر زمانیه‌یه ده‌ستنیشان ده‌کریت، که یه‌که ئاخاوتنه‌که‌ی تیدا ده‌ردکه‌ویت، به‌وه‌ی که واتاکه‌ی ده‌بیته به‌شیک له واتای گشتی ده‌وروبه‌ره‌که، هه‌روه‌سا واتای گشتی و ته‌که‌ش به پیی واتای ئه و که‌ره‌سانه‌وه دیاری ده‌کریت، که له ده‌وروبه‌ره‌کدا به‌کاره‌اتوون، ئه‌گه‌ر چی ئه و دوو مه‌به‌سته جیاوازن، به‌لام هه‌ردووکیان یه‌کتر ته‌واو ده‌که‌ن و ده‌چنه ناو یه‌که‌وه، دیاره مه‌به‌ستی یه‌که‌م تایبه‌ته به واتای یه‌که‌کانی ئاخاوتنه‌وه (وشه و پرسته)، دووهمیش تایبه‌ته به واتای گشتی ده‌وروبه‌ره‌که‌وه))⁽¹⁶⁾.

– جوړین ده‌وروبه‌ری:

سه‌باره‌ت جوړین ده‌وروبه‌ری قه‌کۆله‌پان ئاماژه‌دایه‌ گه‌له‌ک جوړان، وه‌کی ده‌وروبه‌ری هه‌لوپه‌ستی و ده‌وروبه‌ری جقاکی و ده‌وروبه‌ری بار و ده‌وروبه‌ری که‌له‌توری و ده‌روونی... هتد، به‌لئ ئه‌ف جوړه هه‌می ل بن دوو جوړین سه‌ره‌کی ده‌یته دابه‌شکرن ب قی شیوئ ل خواری:

1- ده‌وروبه‌ری ناخوایی: هه‌روه‌سان ب ده‌وروبه‌ری (زمانیژی) ده‌یته نیاسین و ئه‌ف ده‌وروبه‌ره نواندا ده‌نگی و مورفۆلۆژی و رسته‌سازی و فه‌ره‌نگی و شیوازی دکه‌ت، ئانکو ده‌رئه‌نجامی بکاره‌ینانا په‌یقییه د ناف سیسته‌می رسته‌ییدا کو ب ره‌خ هنده‌ک په‌یقیین دوپفه ده‌ین و ئه‌فه دبیته ئه‌گه‌ری هندی کو

تیکستییدا ژ لایی زمانی و نه زمانیه‌یه دکه‌ت⁽¹¹⁾.

ل دۆر پیناسا ده‌وروبه‌ری به‌هراپتیریا زمانقان و زانایان ریکه‌فتنه‌ک و رازیوونه‌ک د ناقبه‌را وندا بو پیناسه‌کرنا قی زاراقی، ب قی شیوئ ل خواری یا هه‌ی:

1. ده‌وروبه‌ر: (مه‌به‌ست ئی ژینگه‌ها زمانیه، ئه‌وال ده‌وروبه‌ری ده‌نگ و فونیم و مورفیم و په‌یف و ده‌سته‌واژ و رستان هه‌ی)⁽¹²⁾.

2. (Vendryes) دبیزیت: (ده‌وروبه‌ر ب تنی ئه‌وه یی به‌ایه‌کی ده‌ته په‌یقی، ل سه‌ره‌ندیرا ئه‌وی شیانی ده‌تی کو ئه و په‌یف واتایین جودا جودا بگه‌هینیت)، دیسان دبیزیت (ده‌وروبه‌ر ئه‌وه یی په‌یقی ژ و اتا که‌فن د هوشی مرۆفیدا که‌فتیه سه‌ر ئیک به‌ایه‌کی نوکه‌یی بو وی په‌یقی د ئافرینیت)⁽¹³⁾.

3. (Stephon Ulman) ی: (مه‌به‌ست ژ ده‌وروبه‌ری ئه‌وه یی کو هاریکاریا مه‌دکه‌ت، دا بزانیان ئه و لیکگوهارتیین د ناقبه‌را واتایین بابته‌ی و واتایین سۆزداری و هه‌لچوونیدا چیبووین)⁽¹⁴⁾.

4. ده‌وروبه‌ر واته: (مه‌به‌ست ژ زاراقی ده‌وروبه‌ری ئه و پیکه‌اته‌یه، یان ئه و ده‌وروبه‌ریه یی په‌یف تیدا ده‌یت و پشکداری ل ده‌ستنیشانکرنا واتایا مه‌ره‌م ئی دکه‌ت)⁽¹⁵⁾.

5. ب ئاواپه‌کی دی ((واتایه‌کی تر هه‌ر یه‌که‌یه‌کی ئاخاوتن (وشه یان رسته)

واتایه‌کا تاییه‌ت و ده‌ستنی‌شانکری وهرگریت⁽¹⁷⁾. ده‌وروبه‌ری زمانی گه‌له‌ک پیکهاتان ب خوقه‌دگریت، نه‌وژی:

ا- ده‌وروبه‌ری ده‌نگی: ده‌وروبه‌ری ده‌نگی گرنکی و فه‌کۆلینی ل سهر ده‌نگی د ناف ده‌وروبه‌ریدا دکه‌ت، فونیم ره‌گه‌زه‌کی سهره‌کیه د بهایی واتاییدا، چونکه فونیم ئامرازه‌کی گرنکه بو دابه‌شکرنا ده‌نگان د ناف ده‌وروبه‌ریدا، ئانکو ب هاریکاریا ده‌نگی په‌یف ل ده‌وروبه‌رین گونجای ده‌یتته به‌لاقرن⁽¹⁸⁾، بو نمونه دابه‌شکرنا (سار) و (تاری) و ده‌وروبه‌ری ده‌نگیدا، نه‌وه‌کی دابه‌شکرنا (سار) و (تاری)یه.

هاریکاریا هندی دکه‌ت کو ب ری‌کا وان واتایا نه‌و په‌یقین د گه‌لدا ده‌ین دیاردییت⁽²¹⁾، ئانکو ب واتایه‌کا دی مه‌به‌ست ژ ده‌وروبه‌ری رسته‌سازی ئافاهیئ رسته‌سازی و په‌یوه‌ندیین په‌یقان پیکفه و هه‌روه‌سان ئه‌رک و جه‌ین وان په‌یقان د ناف ری‌کخستنییدا⁽²²⁾. بو نمونه:

-ئازاد هات و چوو.

رستا ئیکی چونکه کار (هات) و (چوو) په‌یوه‌ندیه‌کا ری‌زمانی د ناقبه‌را هه‌ردوو رستاندا یا هه‌ی، نه‌ف په‌یوه‌ندیا ری‌زمانی وه‌دکته‌ت کو بکه‌ری رستا دووی (چوو) ده‌رنه‌که‌قیت، چونکه هه‌مان بکه‌ره کو (ئازاد)ه نه‌ف چه‌نده‌ژی ب ری‌کا ده‌وروبه‌ری رسته‌سازی ده‌یتته دیارکرن.

د - ده‌وروبه‌ری فهره‌نگی: مه‌به‌ست ژ ده‌وروبه‌ری فهره‌نگی نه‌و کوما په‌یوه‌ندیین ده‌نگینه و خره‌دبن ب مه‌رهما د تاییه‌تکرنا یه‌کایه‌کا زمانیدا دا واتایه‌کا ده‌ستنی‌شانکری بده‌ت و دیسان دابشیت بیته پیکهاته‌ل دویف سیسته‌می زمانه‌کی ده‌ستنی‌شانکری، ئانکو کومکرنا واتایین په‌یقان و په‌یوه‌ندیا وان ل گه‌ل ئیک د ناف ده‌وروبه‌ریدا، هه‌تا واتایا گشتی بو هه‌ر پیکهاته‌کی بگه‌هینیت⁽²³⁾، بو نمونه:

$$- د + ا + ر = دار.$$

ه - ده‌وروبه‌ری شیوازی: نه‌ف جوړه ده‌وروبه‌ره د تی‌کستین هوزانی و په‌خشانئ

ب - ده‌وروبه‌ری مورفۆلۆژی: مورفیم چ یئ سهربه‌خو، یان به‌ندییت، چ بهایی خو نینه، نه‌گه‌ر د پیکهاته‌کا ده‌وروبه‌ری یا ده‌ستنی‌شانکریدا نه‌بییت⁽¹⁹⁾، ئانکو ده‌وروبه‌ری مورفۆلۆجی فه‌کۆلینی ل پیشگر و پاشگر و هه‌ر زیده‌هییه‌کی د پیکهاتییدا دکه‌ت، چونکه هه‌ر زیده‌هییه‌ک د پیکهاتییدا هه‌بییت، دی بیته نه‌گه‌ری گۆهورینا واتایئ⁽²⁰⁾، بو نمونه:

$$- دا + گرت = داگرت$$

$$- ئاسن + گه‌ر = ئاسنگه‌ر$$

ج - ده‌وروبه‌ری رسته‌سازی: نه‌ف ده‌وروبه‌ره یئ پیکهاتیه ژ توره‌کا په‌یوه‌ندیین ری‌زمانی کو زالگه‌هیئ ل سهر ئافاهیئ یه‌کین زمانی د ناف تی‌کستیدا دکه‌ت و هه‌ر په‌یوه‌ندیه‌ک ب نه‌رکه‌کی کاری رادییت و نه‌ف په‌یوه‌ندیه

وه‌ردگريت⁽²⁸⁾، بۆ نموونه ((وشه‌ي (ره‌گ) لاي مامؤستايه‌كي بيركاري (ره‌گي دوو جا يان ره‌گي سئ جا) ده‌گه‌ينئ و لاي جووتيارئك (ره‌گي ده‌رخت و گز وگيا) ده‌گه‌ينئ))⁽²⁹⁾.

ج - ده‌وروبه‌ري بار يان ده‌وروبه‌ري جه‌ي: ب ده‌وروبه‌ري يار، هه‌روه‌سا ب (ريدان) و (ده‌وروبه‌ري هه‌لويسي) و (ده‌وروبه‌ري جه‌ي) ئي ده‌يته نياسين⁽³⁰⁾. مه‌به‌ست ژ قئ ده‌وروبه‌ري ئه‌و باره و هؤكارين ل گه‌ل ده‌وروبه‌ري تيكستئ ده‌ين، قيجا چ ب شپوي گوتن، يان نقيسن بيت، ئانكو ئه‌و كوما هؤكارانه يين ل ده‌وروبه‌ري ريدانا ئاخفتنئ هه‌ين، بگره ژ فرئكر و ناقه‌ند و هه‌تا دگه‌هيه‌ته وه‌رگرئزي و ل گه‌ل سيفاتين وان⁽³¹⁾.

د - ده‌وروبه‌ري سؤزي: ئه‌ف ده‌وروبه‌ره سروشتئ بكارهينانا په‌يقي د ناقه‌را واتاين وي يين بابه‌تي و واتاين وي يين سؤزي دياردكه‌ت⁽³²⁾، ئانكو ((ئهم جوره ده‌وروبه‌ره په‌لي سؤز د كاريگه‌ري ديارده‌كات، بۆ نموونه وشه‌ي (تووره بوون) جيايه له‌گه‌ل وشه‌ي (رق لي بوونه‌وه))⁽³³⁾.

باسئ دووي: دياليكت⁽³⁴⁾

زمان ديارده‌يه‌كا جفاكيه و ژ ئه‌وان دياردانه ئه‌وين گه‌له‌ك ب ژيانا مروقيقه دگرئداي و ديسان دكه‌فيتها بن پيئه‌ر و دابونه‌ريت و ره‌وشه‌نبيري جفاكيه و ب رئكا

پتر ژ زمانئ ئاساييدا دياردين، ئانكو ب واتايه‌كا دي ئه‌ف جوړه ده‌وروبه‌ره واتايا په‌يقان به‌يزتر دئخيت، چونكه ده‌رپين و ملكيه تا كه‌سي ب خوئه⁽²⁴⁾.

2- ده‌وروبه‌ري ژ ده‌رغه: هه‌روه‌سا ب ده‌وروبه‌ري نه‌زمانئزي ده‌يته نياسين و ئه‌ف جوړه ده‌وروبه‌رين جفاكي و ره‌وشه‌نبيري و باري و سؤزي ب خوئه‌دگريت⁽²⁵⁾، وه‌ك:

أ- ده‌وروبه‌ري جفاكي: ئه‌ف ده‌وروبه‌ره هؤماره‌كا هؤكاران ژ گروپين جفاكي كو ئاخفتنكه‌ري په‌يوه‌نديا يئقه هه‌ي و په‌يوه‌نديين جفاكي د ناقه‌را ئاخفتنكه‌ري و وه‌رگريدا و هه‌روه‌سان سه‌ره‌دريا جفاكي و جوړئ قئ سه‌ره‌دريئ و زانيارين هه‌قپشك د ناقه‌را ئاخفتنكه‌راندا ب خوئه‌دگريت⁽²⁶⁾، ئانكو ((مه‌به‌ست له‌و ده‌وروبه‌ره ئه‌ويه كه ده‌ستينشاني جوړي په‌يوه‌ندي نيوان خوئنه‌ر و گوئگر ده‌كات، كه ئايا (هاوه‌لن نه‌ناسن، بران، ئامؤزان، ژن و مي‌ردن، ناسماون، خوشكي و بران))⁽²⁷⁾.

ب - ده‌وروبه‌ري ره‌وشه‌نبيري: ده‌وروبه‌ري ره‌وشه‌نبيري گرنغيه‌كا مه‌زن يا هه‌ي، چونكه هه‌تا خوئنده‌قان د تيكسته‌كي بگه‌هيت، پئدقيه ئه‌وي خوئنده‌قاني زانيارئ ل سه‌ر ده‌وروبه‌ري ره‌وشه‌نبيري هه‌بيت، ئانكو ب واتايه‌كا دي واتايا فه‌ره‌نگي يا تاريه ئه‌گه‌ر قه‌كؤلينئ ل سه‌ر واتاين دي نه‌كه‌ي، ئه‌وين واتايا وان ژ ده‌وروبه‌ري ره‌وشه‌نبيري

دیالیکتین تایبه‌تا گروپین تایبه‌ت هه‌نه و دیالیکتین تایبه‌ت ب جوراوجوریا خو دبه‌رنیاسن، ئەف جوره و ده‌ست‌نیشانکریه، به‌لکو هه‌رده‌م ل دویف باردوخ و جهان دهیته‌گۆهورپین، ئانکو هه‌ر گروپه‌کی تایبه‌ت و هه‌ر ده‌زگه‌هه‌ک ژ خودانین پێشه‌یان دیالیکتا خو یا تایبه‌ت یا هه‌ی⁽³⁹⁾. له‌ورا دیالیکت شیوه‌به‌کی ناخحوی یی ناخحنییه‌ ل ژینگه‌هه‌کا به‌رفره‌ دهیته‌ بکارهینان⁽⁴⁰⁾.

دیسان ((بو دیاریکردنی دیالیکته‌کانی زمانیک ته‌نیا پێوه‌ره زمانه‌واپه‌کان بریاده‌ر نین ل سه‌ر ناسنامه‌ی ئەو دیالیکته، به‌لکو په‌یوه‌ندی ئەنتیکی ز کلتووری و کۆمه‌لایه‌تی و میژووویه‌کان برپاری یه‌کلاکه‌ره‌وه ده‌ن))⁽⁴¹⁾.

په‌یدا‌بوونا دیالیکتان د ئاف زمانیدا دیارده‌یه‌کا سروشتیه و دشیاندا نینه ریگری ل په‌یدا‌بوونا وان به‌یته‌کرن، له‌ورا فه‌کۆله‌رین زمانی ب گه‌له‌ک شیوه‌یان پیناسا دیالیکتی یاکری، وه‌کی (Bernard Camry) دیبژیت: ((دیالیکت شیوه‌ زمانی ئاخاوتنی گروپیکی لاوه‌کی جیاوازی خه‌لکه))⁽⁴²⁾، هه‌روه‌سا (محمد رضا باطنی) ل دۆر پیناسا دیالیکتی دیبژیت: (ئهو جوداهینه‌ کو ب ئاخختنکه‌ریقه دگرپداینه و ژ ئەنجامی بارودوخ‌ی وی که‌سی د ئاف جفاکیدا په‌یدا‌دین)⁽⁴³⁾، دیسان (ابراهیم انیس) دیبژیت: (کومه‌کا تایبه‌تمه‌ندیین زمانیه‌ کو بو ئیک ژینگه‌

زمانی دابونه‌ریت و ئاستی ره‌وشه‌نبیری و زانیاری و شارستانی جفاکی دیارکه‌ت⁽³⁵⁾.

تشته‌کی ئاساییه‌ ل ده‌ف زمانانان کو پتربا زمانین جیهانی هژماره‌کا دیالیکتین جفاکی و زمانین تایبه‌ت د گه‌لدا هه‌نه و ئەف زمانه‌ و دیالیکته‌ هه‌می د گه‌ل ئیکدانه و نه‌ ب تنی د هه‌ریماندا، به‌لکو ل باژیرن مه‌زنژی ب هه‌مان شیوه‌ ئەف چه‌نده‌ تیدا دیاره⁽³⁶⁾، ((زمانیکی جیگر و له‌قالبدراو و بی‌گورابکاری نییه، هه‌موو زمانه‌کانی جیهان دیالیکت و شیوه‌زاری جیا‌جیا ده‌گرنه‌ خو))⁽³⁷⁾.

دهیته‌ تیبینیکرن کو مروّف کیم جارن د ئاف ئیک گروپی جفاکیدا دژیت و یا دیاره‌ کو هه‌ر که‌سه‌ک هه‌لگری زمانی گروپه‌کیه‌ کو ئەو گروپه‌ کارتیکرنی د زمانی گروپین جیراندا ده‌ت، ئانکو کارتیکرن ل زمانی وی دهیته‌کرن⁽³⁸⁾. فه‌برین سروشتی و درپژاهیا ده‌می ئانکو دیربوونا گروپه‌کی خه‌لکی ژ گروپه‌کی دی، دبیته‌ ئەگه‌ری هندی‌ کو گه‌هاندن د ناهه‌را واندا یا ب زه‌حمه‌ت بیت، ئەفه‌ دبیته‌ پالده‌ر کو دیالیکتین جودا دریست دبن کو هه‌ر ب سه‌ر وی زمانیه‌نه، به‌لی ژ لایی نقیسینیقه‌ وه‌کی ئیکن، بو نموونه‌ ئەو مروّفین ل ژینگه‌هی سار دژین ب دیالیکته‌کا جودا ژ وان مروّفین ل ژینگه‌ها بیابانی دژین دئاخفن و چیدبیت بارودوخ‌ی جفاکی ژی رۆله‌کی گرنگ د درستبوونا دیالیکتاندا بینیت، له‌ورا (Vendryes) دیبژیت: (د ئاف

قه‌دگه‌رن و هه‌می تاكه‌كه‌سین قی ژینگه‌هی د قان تاییه‌تمه‌ندیاندا دریکه‌قتینه⁽⁴⁴⁾. له‌ورا قه‌کۆلین ل سهر دیالیکتان ژ نویتیرین ئاراسته‌یانه د قه‌کۆلینین زمانیدا و ئەف قه‌کۆلینه‌گه‌شه یا كه‌قتیی د ناف قه‌کۆلینین زمانی یین نویدا و د زانکۆیاندا به‌شه‌کی تاییه‌ت بۆ قه‌کۆلین و شرۆقه‌کرنا تاییه‌تیین وان هاتیه ته‌رخانکرن و دیسان تومارکرنا نموونه‌یان تومارکرنه‌کا ده‌نگیه کو ب درێژاهیا ده‌می دمینیت.

هوی ده‌وله‌مه‌نه‌کردنی فهره‌نگی زمان⁽⁴⁷⁾، ئانکو دیالیکتین جفاکی د ناف جفاکیدا ژ ئیکودوو دویردکه‌فن و ب تاییه‌تی ژ لایین سامانی په‌یقی⁽⁴⁸⁾. واته ((زاره کۆمه‌لاتیه‌کان کاریگه‌ری گه‌وره‌یان ل سهر زمانی ئاخوتن هه‌یه، زۆر وشه له لایه‌ن قسه‌ پیکه‌رانه‌وه که‌مه، به‌لام ههر ده‌بیته هوی ده‌وله‌مه‌ندکردنی فهره‌نگی زمان⁽⁴⁹⁾. هه‌روه‌سا ئەف جوړه ((هه‌روا نامیننه‌وه، به‌لکو ههر وه‌کو زاره ناوچه‌یه‌کان به پیی ریکه‌وتنه له نیوان ئەو چین و توپژه کۆمه‌له‌ی به‌کاریده‌هینن، هیچ جیاوازییه‌ک ل گه‌ل زمانی ره‌سه‌نی ناوچه‌که‌دا نینه، ته‌نها له هه‌ندی وشه و زاراوه‌ی تاییه‌ت به‌خۆیان نه‌بی، که ئەمه‌ش به‌تپه‌ربوونی کات دیسان ده‌گۆرپیت ئەم گۆرانه‌ش که له فهره‌نگی زماندا جیگر ده‌کرین، کارده‌کاته سهر فهره‌نگ و ده‌وله‌مه‌ندی ده‌کات⁽⁵⁰⁾. دیسان ئاخفتنا روژانه ل وه‌لاته‌کی، یان ده‌قه‌ره‌کی، ل دویف چینین خه‌لکی ژ گه‌له‌ک دیالیکتین جودا پیکده‌ین و ئەف چه‌نده دبیته ئەگه‌ری دروستبوونا دیالیکتین ناخوویی و ئەقه‌ژی ژ ئەنجامی هه‌بوونا چه‌ندین جوداهیین ره‌وشه‌نبیری و په‌روه‌رده‌یی و ئاستی ژیان و ژيانا خیزانی و ژینگه‌ه و جفاک و دابونه‌ریتان د ناقه‌را چینین خه‌لکید⁽⁵¹⁾.

باسی سیی: دیالیکتین جفاکی

میژوویا قه‌کۆلین ل سهر دیالیکتین جفاکی بۆ دوماهیکا چه‌رخ (19) ئ و ده‌ستپیکا چه‌رخ (20) ئ قه‌دگه‌ریت و ل چه‌رخ (21) ئ بنه‌مایین ویین دروستبووینه⁽⁴⁵⁾. دیالیکتین جفاکی ریکه‌کا تاییه‌ت بخۆقه‌دگرت و هیدی هیدی ژ ژیده‌ری خویی سهره‌کی دویردکه‌قت و مه‌ودا روژ ب روژ د ناقه‌را واندا به‌رفره‌هدبیت کو ل دوماهیی ئەف دیالیکته دبیته زمانه‌کی تاییه‌ت⁽⁴⁶⁾. هه‌ردیسان ((زاره کۆمه‌لایه‌تیه‌کان کاریگه‌ری گه‌وره‌یان ل سهر زمانی ئاخوتن هه‌یه، زۆر وشه له‌و زارانه‌ دینه ناو فهره‌نگی زمان، ههر چه‌نده به‌کاره‌ینانی ئەو وشانه‌ش له لایه‌ن قه‌سه‌پیکه‌رانه‌وه که‌مه، به‌لام ههر ده‌بیته

کو سئ ره‌گه‌زین سهره‌کی بو ئه‌نجامدانا پروسیسا ئاخقتن دهنشیشانکرینه، هه‌روه‌سا هه‌ردوو جورین ده‌وروبه‌ران (ناخوی و دهره‌کی) کو ب ریکا هنده‌ک تایبه‌تمه‌ندین تایبه‌ت یین هه‌ر جفاکه‌کی به‌رده‌وام هه‌تا نوکه کار پی ده‌یته‌کرن بو دروستکرنا دیالیکتین جفاکی، ئه‌وین د ناسناما هه‌ر تاکه که‌سه‌کیدا د پاراستینه وه‌کی: (ده‌وروبه‌ری جفاکی، ده‌وروبه‌ری ره‌وشه‌نبیری، ده‌وروبه‌ری بار، ده‌وروبه‌ری سوژی) و ئه‌فه‌ژی بو تایبه‌تمه‌ندیا زمانیا هه‌ر ملله‌ته‌کی فه‌دگهریت، گه‌له‌ک جارن ئاخقتن ره‌نگه‌هدانا وان په‌یوه‌ندیین جفاکی دکه‌ت، ئه‌وین د ناقبه‌را ئاخقتنکه‌ر و گوهداریدا رویددن و ب تایبه‌تی په‌یوه‌ندیا هیزئ و په‌یوه‌ندیا هه‌فکاری، ئه‌ف دیالیکته‌ل سهر دوو جورین سهره‌کی دابه‌شدیبت:

1. هه‌فکاری:

ل دویف بۆچوونا فه‌کۆله‌رین زمانیا شروقه‌کرنا بابه‌تی هه‌فکاری د زمانیدا کاره‌کی گه‌له‌ک ب زه‌حمه‌ته، چونکه هه‌فکاری یا گریدایه‌ب وئ مه‌ودایا جفاکی ئه‌وا د ناقبه‌را خه‌لکی و سه‌ربورین وانین جفاکی و تایبه‌تمه‌ندیین جفاکیین هه‌فکشدایه، وه‌کی: (ئاین، ره‌گه‌ز، ژئ، پیشه، جه‌ن ژدایکبوونی،... هتد) و کا چه‌ند دبه‌ره‌فن پشکداریین د کاروبارین وانین که‌سایه‌تیدا بکه‌ن... هتد⁽⁵⁵⁾.

مه‌به‌ست ب دیالیکتین جفاکی: ((ئهو جوره‌ زاره‌ی که‌ گریدراوی چینیکی کۆمه‌لایه‌تی دیاریکراوه، پی ده‌وترئ زاری کۆمه‌لایه‌تی))⁽⁵²⁾، ئانکو ((زاره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ئه‌م جوره‌ زاره‌یه‌که‌ که‌ په‌یوه‌ندی به‌ ئاستی رۆشنبیری خویندن و لایه‌نی نه‌ته‌وه‌یه‌وه‌هه‌یه، واته‌ به‌ گویره‌ی به‌رزی ئاستی رۆشنبیری که‌سیک له‌گه‌ل که‌سانی تر جیاوازی له‌ نیوان ئاخاوتنیان ده‌یبت))⁽⁵³⁾. دیسان دیالیکتین جفاکی: ((بریتیه‌ ژ زمانیا هنده‌ک کۆمان کو ئه‌و کوم وه‌کو هه‌لگرین دیالیکتین جفاکی ده‌ینه‌ نیاسین، وه‌کی کومین پیشه‌یی و ره‌وشه‌نبیری...هتد))⁽⁵⁴⁾، هه‌رچه‌نده‌ مه‌ ئاماژه‌ ب جورین دیالیکتین جفاکی وه‌کی (چینین جفاکی، ته‌مه‌ن، پیشه، ره‌گه‌ز) نه‌دایه، کو ئه‌فه‌ژی دکه‌قنه‌ل ژیرخانه‌یا دیالیکتین جفاکی به‌لئ چونکی ئاواپی دروستبوونا وان ب شیوه‌یه‌کی سروشتی په‌یدادبن له‌ورا مه‌ به‌حسلینه‌کره‌ و مه‌ قیایه‌ ب تنی ل سهر بواری دیالیکتین جفاکی ئه‌وین ب ریکا ده‌وروبه‌ری په‌یدادبن کاربکه‌ین.

باسئ چواری: دیالیکتین جفاکی ئه‌وین ب ریکا ده‌وروبه‌ری په‌یدادبن (هه‌فکاری و هیز).

هه‌ر وه‌کی ل به‌ری نوکه مه‌ ئاماژه‌پیدای کو پالپشتیا زمانیا ل سهر ده‌وروبه‌ری ده‌یتنه‌کرن، ل دویف بۆچوونا (J.R.Firth) ی

- هه‌فکاری نه دیالیکته‌کا جوگرافیه، یان دیالیکته‌کا جفاکیه، به‌لکو وه‌کی (Hudson) دیبژیت، جوړه‌جوړییه‌کا سه‌ربه‌خویه د ناف ناسناما تاکه که‌سین جفاکیدا دیاردبیت، زیده‌باری هنده‌ک تشتین دی، وه‌کی: (ئه‌و) بابه‌تی ل سهر دئاخفن، یان ئه‌و که‌سی ل سهر دئاخفیت، یان ئه‌و که‌نالی بۆ په‌یوه‌ندی‌کرنی بکاردهینن). هژماره‌کا زۆر ژ زانایان زارافی (Registry) وه‌کو ئامازه بۆ قان بابه‌تان بکاردهینین و هه‌فکاری ب ده‌وروبه‌ری ئاخفتنیقه‌ گریډایه، واته هه‌لویستی ئاخفتنی، ئانکو د ده‌وروبه‌ری ئاخفتنی‌دا دروست دبیت⁽⁵⁶⁾.
- هه‌مان واتایه
- زه‌حمه‌ت نه‌بیت دی شیئی که‌ره‌مکه‌ی راسته ئه‌فه دوو ده‌وروبه‌رن، به‌لی هه‌ردوو ده‌وروبه‌ر هه‌مان واتایی د هه‌ردوو نموناندا دگه‌هینن، ئه‌ف ده‌وروبه‌ره د ناقبه‌را ئاخفتنکه‌راندا وه‌کی وان جوداهیانه یین د ناقبه‌را دیالیکتاندا هه‌ین. هۆکارین جودابوونا ده‌وروبه‌ری بۆ هزرا (تیۆرا کریارین پاراستنا ناسنامان) قه‌دگه‌ریت، وه‌کی جوداهیین د ناقبه‌را دیالیکتاندا دروست دبن و هه‌ر جاره‌کا تاکه که‌س دئاخفیت، یان دنقیسیت، ئه‌و نه ب تئی جهئی خویئی جفاکی دیاردکه‌ت، به‌لکو ب دروستکرنا گریډانه‌کی د ناقبه‌را ریدانا په‌یوه‌ندیی و سیستمی ئالوزی قافارتنا هه‌لویستی په‌یوه‌ندی‌کاربییدا رادبیت، له‌ورا ئه‌م دشیین بیژین ئه‌فه ناسناما تاکه‌که‌سی دیاردکه‌ن و ده‌وروبه‌ره کارین وی به‌رچا‌فدکه‌ت⁽⁵⁷⁾.
- 2. هیز: زیده‌باری هه‌فکاری⁽⁵⁸⁾. هیزژی ژ گرنگترین پالده‌رین کارتیکه‌ره ل سهر پروسیسا په‌یوه‌ندی‌کرنی د ناقبه‌را تاکه‌که‌ساندا، هه‌روه‌سا هیز شیوی ریزگرتنی د سروشتی په‌یوه‌ندی‌کرنی‌دا ل ناقبه‌را ئاخفتنکه‌ر و گوهداری دیاردکه‌ت، (Gilman, Brown) دیبژن: ((هیز بریتیه ژ شیانین مروقی، ده‌می زالگه‌هین ل سهر که‌سه‌کی دی بکه‌ت، چونکی ئه‌و په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را دوو لایاندا
- هه‌مان واتایه
- من دقیت و هه‌مان واتا بکه‌ت. بۆ نمونه :-
- من دقیت پیژمه‌ته، کو...
- هه‌مان و اتایه
- من دقیت وه ئاگه‌هدار بکه‌م، کو
- کورو وه‌ره – دا بۆ ته بیژم

ئاخفتنکه‌ری ئنگلیزی ده‌می ئاخفتنا خو ئاراسته‌ی (John Brown) ی دکه‌ت، ناڤی د وی ب تنی (John) ، یان (نازناڤی)، یان ناڤی خیزانی (Mr. Brown) بکاردهینیت و چ ناکوکی د ناڤه‌را ئاخفتنکه‌ری ئنگلیزدا ل سهر بکارهینانا ویدا نینه، به‌لکو بکارهینانا هه‌ر زاراقه‌کی ژ ئه‌قان یا گریډایه ب هوکاری هه‌ڤکاری و هیزڤه و ناڤی (John) ب تنی بکاردهینیت، ده‌می د ناڤه‌را ئاخفتنکه‌ر و گوهداریدا گه‌له‌ک هه‌ڤکاری هه‌بیت⁽⁶⁰⁾.

زانین و بکارهینانا ناڤی ئیکی یی که‌سان هیمایه‌که بو نیزیکی و دلوقانیه‌کا به‌رچاڤ، یان هه‌ر چ نه‌بیت، مه‌یل و ئاره‌زویه‌که بو نیزیکی ئاماژه‌پیکری، ئانکو ب واتایه‌کا دی ده‌می که‌سه‌ک ناڤی ته‌ یی ئیکی ب تنی د سهرده‌ریکرنیدا ل گه‌ل ته‌ بکارهینیت، تو دی هه‌ستی ب وی چه‌ندی که‌ی کو ئه‌و که‌س بو نیشاندا نیزیکی و دلوقانییه‌ کو تو نه‌شیی ده‌ستنیشانبکه‌ی، یان به‌روڤاڤی ئه‌و که‌س هه‌ولده‌ت هیزلی ل سهر ته‌ بسه‌پینیت⁽⁶¹⁾. به‌لی ئه‌گه‌ر (John) ژ لای هیزڤه ژ ئاخفتنکه‌ری کی‌متربیت، بو نموونه ئه‌گه‌ر سه‌روکی وی یی کاری بیت، یان کوری وی بیت، دی نازناڤی (Mr. Brown) بکارهینیت، ئانکو ده‌می (Mr. Brown) ژ ئاخفتنکه‌ری به‌یزتربیت و ئاخفتنکه‌ری ژ نیزیکی نانیاسیت⁽⁶²⁾.

(ئاخفتنکه‌ر و گوهدار) دروستدبیت، له‌ورا ئه‌و په‌یوه‌ندی نه‌ یا لی‌گه‌وره، ئانکو هه‌ر لایه‌نه‌کی هه‌مان هیز د ئیک ده‌وروبه‌ری ئاخفتنیدا نینه، هه‌روه‌سا (Hymes Pell) ژی ئاماژه‌ دای و دبیزیت: (هیز ده‌سته‌لاتدار یا ئاخفتنکه‌ریه ل سهر گوهداری، یان به‌روڤاڤی کو چیدبیت ئیک ژ وان ده‌سته‌لاتداریا وی به‌یزتر، یان په‌کسان، یان کی‌متربیت)⁽⁵⁹⁾.

ریکین دروستبوونا دیالیکتین جفاکی (هه‌ڤکاری، هیز) د ناڤ زمانیدا:

ژ دیارترین دیه‌نن کارتی‌کرنی ل سهر په‌یوه‌ندی جفاکی و پروسیسا ئاخفتنی دکهن، ئه‌ڤین ل خوارینه:

1- جوړین ئاخفتنی (گوتار):

ئیک ژ گرنگترین ریکین کارتی‌کرنیه‌ ل سهر پروسیسا ئاخفتنی و هه‌تا راده‌یه‌کی ل به‌هرا پتربا زمانان وه‌کی ئیکه، ب تنی ل گه‌ل هنده‌ک جوداهین بچویک د بکارهینانیدا، بو نموونه: د جفاکی ئنگلیزیدا، ئاخفتن ب هنده‌ک شیوه‌یین به‌ربه‌لاف ده‌یته ئاراسته‌کرن، وه‌کی (Brown, Mr. Brown, Sor) و هه‌ر شیوه‌یه‌ک ژ ئه‌قان شیوه‌یان واتایه‌کا شیوازی یا جودا یا هه‌ی، چونکه هنده‌ک یاسایین ئالوز زالگه‌هی ل سهر بکارهینانا وان دکهن و ئه‌ڤ یاسایه ژ چینه‌کی بوچینه‌کا دی و ژ ژیه‌کی بو قوناغه‌کا دی یا ژی و جه‌کی بو جه‌کی دی گوهورین د سهردا ده‌ین، بو نموونه:

بېقه‌نه‌بیت، دئ ل سهر دانیت و بکارهینیت،
یان ب خه‌له‌تی ناڤی گوهداری دئ بیژیت، بؤ
نموونه:

○ محهمه‌د چه‌وانی؟

○ حهمکو چه‌وانی؟

○ محو چه‌وانی؟

○ (ئاغا) (میمینک) (ئه‌فه‌ندی) چه‌وانی؟

به‌لی ئه‌گهر هه‌قکاری د ناڤه‌را واندا
نه‌بیت، ئاخفتنکه‌ر دئ نه‌چاربیت (سه‌یدا)،
یان (ماموستا)، یان (ئه‌زه‌نی) ل به‌راهیکا
ناڤی بیژیت، قیجا چ ناڤی بزانیته، یان ناڤی
نه‌زانیته، به‌لی ئه‌گهر هه‌قکاری د ناڤه‌را واندا
نه‌بیت و ئاخفتنکه‌ر ژ گوهداری به‌یزتربیت،
قیجا چ سه‌روکی وی یی کاری بیت، یان
برای مه‌زن بیت، یان مه‌زنی بنه‌ماله‌کی بیت،
یان که‌سه‌کی ماکیل د ناڤ جفاکیدا بیت، ل
وی ده‌می دئ ئاخفتنکه‌ر ب (ناڤی ئیکی)، یان
(کورو)، یان هنده‌ک جارن (برا، یان کاکو یان
مامو) ئاخفتنا خو ئاراسته‌ی که‌ت. بؤ نموونه:

○ محهمه‌د چه‌وانی؟

○ ها کورو چه‌وانی؟

به‌لی ئه‌گهر گوهدار ژ ئاخفتنکه‌ری
به‌یزتربیت، دئ ئاخفتنکه‌ر ئاخفتنا خو
ئاراسته‌ی گوهداری که‌ت و دبیزیت، بؤ
نموونه:

○ سه‌یدا چه‌وانی؟

○ ئه‌زه‌نی چه‌وانی؟

ل ویلايه‌تین ئیکگرتیا ئه‌مریکی بکارهینانا
ناڤی ئیکی ب گشتی هه‌قالینی و ریژگرتنی
نیشاناده‌ت، ناڤی ئیکی ده‌یته بکارهینان،
ده‌می هه‌قکاری د ناڤه‌را واندا هه‌بیت،
هه‌رچه‌نده دبیت ئه‌و هه‌ژ ئیک نه‌که‌ن،
هه‌روه‌سا دبیت ب هه‌یته بکارهینان بؤ
ئامازه‌دان ب که‌سایه‌تیین گشتی، هه‌روه‌سا د
هنده‌ک بارودوخاندا بکارهینانا ناڤی ئیکی ژ
لایئ که‌سه‌کی بؤ که‌سه‌کی دیتر دبیت ب
گرانی به‌یته هه‌ماکرن⁽⁶³⁾. د جفاکی عه‌ره‌بیدا
و ب تایبه‌ت ل وه‌لاتی میسرئ، هه‌مان
سه‌ره‌ده‌ریا ئینگلیزان ل گهل وان زاراڤان
ده‌یته‌کرن، بؤ نموونه ئاخفتنکه‌ر (سید أحمد)
بکاردهینیت، ده‌می ئاخفتنکه‌ر ژ لایئ هه‌یزبیه
ژ گوهداری کیمتربیت، به‌لی (أحمد)، یان (أبو
أحمد) بکاردهینیت، ده‌می په‌یوه‌ندیه‌کا به‌یز
ژ لایئ هه‌قکاری د ناڤه‌را واندا هه‌بیت⁽⁶⁴⁾.

د زمانی کوردیدا ده‌می هه‌قکاری د ناڤه‌را
ئاخفتنکه‌ر و گوهداریدا هه‌بیت، وه‌کی
ئاخفتنکه‌رین ئنگلیز و عه‌ره‌بان، تشته‌کی
ئاساییه ئاخفتنکه‌ر ب ناڤی ئیکی ئاخفتنا خو
ئاراسته‌ی گوهداری بکه‌ت، بؤ نموونه:

• محهمه‌د چه‌وانی؟

به‌لی ئه‌گهر هه‌قکاری ب هه‌زه‌کا مه‌زنتر د
ناڤه‌را ئاخفتنکه‌ر و گوهداریدا هه‌بیت،
چیدبیت ئاخفتنکه‌ر ناڤی ئیکی یی گوهداری
بیژیت، یان ناڤی گوهداری بچویک بکه‌ت، یان
هنده‌ک جارن نازناقه‌کی نامو کو چ په‌یوه‌ندی

بهره‌لاقبوو و ب دريژاھيا گه‌له‌ك چهرخان بكاردهات و هه‌تا سهردهمی نهو یی بهره‌وامه، ب واتايه‌كا دی دهمی جوداهی د ناقبه‌را ئاخفتنكهر و گوهداریدا هه‌بيت، ل وی دهمی بكارهینانا هه‌ردوو فۆرمان (T و V) دی ب شیوه‌یه‌کی نه لیگوهوربيت، ئانكو نه‌وی خودان هیز دی فۆرمی (T) ل گه‌ل خودان بیه‌یزان بكارهینیت و گوهدار دی به‌رسقی ب فۆرمی (V) ده‌ت، به‌لی نه‌گه‌ر یه‌كسانی د ناقبه‌را ئاخفتنكهر و گوهداریدا هه‌بيت، ل وی دهمی ئاخفتنكهر و گوهدار د هه‌لبژارتنا هه‌ر فۆرمه‌كیدا دئازادن و نه‌فه‌ژی نه‌گه‌ر په‌لیا هه‌فكاری د ناقبه‌را واندا هه‌بيت⁽⁶⁸⁾، نه‌ف شیوازه‌هاته به‌رفره‌هكرن و بۆ بارودوخین وه‌ك، بۆ نموونه:

- مرۆف به‌رامبه‌ر گیانه‌وه‌ران.

- سه‌رۆك بۆ خولامان.

- دایك و باب بۆ زاروكان.

- نه‌فسه‌ر بۆ سه‌ربازی.

- خودی بۆ فریشته‌یان.

د هه‌ر حاله‌ته‌كیدا ژ نه‌قین سه‌ری، كه‌سێ ئیكی فۆرمی (T) بكاردهینیت و (V) وه‌ردگریت و شیوازی (V) بۆ ریژگرتنی ده‌هاته بكارهینان، به‌لی نه‌ بۆ هه‌می چین و ته‌خان، به‌لكو ب تنی بۆ هه‌نده‌ك ته‌خ و چینین ده‌ستنیشانكری، به‌لی نزمترین چین بۆ ئاخفتنا د ناقبه‌را ژن و می‌راند، دایك و باب و زارۆكان، نه‌قینداران، فۆرمی (T)

ئاخفتنكهر چ جارن نه‌شیت ب ناقی ئیكی ئاخفتنا خو ئاراسته‌بكه‌ت، چونكه‌ جفاك و دابونه‌ریت ریكی پی ناده‌ن نه‌قی چه‌وتی بكه‌ت.

2- بكارهینانا جه‌ناقین ئاخفتنی (گوتار):

ده‌ستپیکا بكارهینانا جیناقین ئاخفتنی بۆ چه‌رخین ناقین فه‌دگه‌ریته‌فه، ده‌می كو چینا به‌رز ب شیوه‌یه‌کی ئاشكرا ده‌ست بكارهینانا فۆرمی (V) یی كومه‌كهر، ب مه‌به‌ستا نیشانانا ریژگرتنا دوو لایه‌نی د ناقبه‌را هه‌ردوو لایاندا و چینا نزمتر فۆرمی (T) یی تاك بكاردهینا، هه‌ر چه‌نده‌ چینا بلند سه‌ره‌ده‌ری ل گه‌ل چینا نزم ب فۆرمی (T) دكر، به‌لی چینا به‌رز ب فۆرمی (V) ئاخفتن وه‌ردگرت، ئانكو چینا نزم په‌یوه‌ندی ل گه‌ل چینا بلند ب فۆرمی (V) دكر⁽⁶⁵⁾.

ل دویف بۆچوونا هه‌ر دوو زانایان (Gilman, Brown) ژبلی زمانی ئنگلیزی كو ب تنی جه‌ناق جودا (you) یی تیدا هه‌ی، ئاخفتنكهر دوو فۆرمان بكاردهینیت، فۆرمی ئیكی یی ساده‌یه و دبیزنی (Tu) د فره‌نسی و ئیتالیدا و فۆرمی دی دبیزنی (Vous) د فره‌نسیدا و (Lei) د ئیتالیدا⁽⁶⁶⁾.

د نه‌جامدا نه‌ف بكارهینانا فۆرمی (T و V) نه‌یا ئالگه‌وره، چونكه‌ وه‌کی هیمایه‌کی (ده‌سته‌لاتداری و هیز) بۆ په‌یوه‌ندیان ده‌هاته بكارهینان⁽⁶⁷⁾. نه‌ف شیوازه‌ یی

په‌یوه‌ندیین خیزانیدا فورمی (T) بکاردهینن⁽⁷⁰⁾.

(Gilman و Brown) د څه‌کولینا خۇدا نه‌وال دؤر چینا به‌رزل فهره‌نسا و نه‌لمانیا و ئیتالیا نه‌نجامدای، تیدا فورمی (V و T) شرؤڤه‌دکهن، دیتنا وان ب څی ره‌نگی خوارپیه: (گرنگترین و تایبه‌تمه‌ندیتیرین جوداهپین د ناقبه‌را ههرسی زماناندا، د شیانداپه‌ل څی هه‌قبه‌رکرنی دیاربه‌کین و ل ده‌سپیکي زمانی نه‌لمانی ل گهل زمانی فهره‌نسی به‌راوردکهن، د زمانی نه‌لمانیدا فورمی (T) ب ره‌نگه‌کی پشتراست و باوه‌رپیکری د ناف خیزانیدا دهپته بکارهینان، زیده‌باری ل ناف باپیران و دایک و باب و ل گهل برای مه‌زنی ب ژن و هه‌روه‌سا زه‌لامین دویر (Cousin) بکاردهیت، به‌لی د زمانی فهره‌نسیدا فورمی (T) ب ره‌نگه‌کی ئوتوماتیکی بؤ که‌سوکارین دویر ناهپته بکارهینان، به‌لی ژ زمانی نه‌لمانی گونجاوتره بؤ دهرپینا هه‌ستی هه‌څالینیی د ناقبه‌را قوتابیان و فهرمانبه‌ران و هه‌څوه‌لاتیین دهرڅه و سه‌ربازان. ب گشتی دشپین بیژین کو هه‌څکاری د زمانی نه‌لمانیدا یا کودکریه ب فورمی (T) د په‌یوه‌ندیین خیزانیدا، به‌لی د زمانی فهره‌نسیدا فورمی (T) د ناف په‌یوه‌ندیین خیزانیدا ناهپته دیتن و زمانی ئیتالی یی به‌کسانه ل گهل زمانی نه‌لمانی د

بکاردهینن و نه‌ف فورمه بؤ نیشاناندا هه‌څالینیی و نیژیکی بکاردهیت و ب تایبه‌ت ده‌می هه‌څکاری د ناقبه‌را واندا هه‌بیت، ل څیری فورمی (T) جهی فورمی (V) گرت، چونکه هه‌څکاری گرنگتره ژ ریژگرتنی د په‌یوه‌ندیین که‌ساندا، هه‌روه‌سا بکارهینانا (V و T) بؤ دهرپینا هیزی کیمبوو، راسته ل به‌ری ده‌مه‌کی فورمی (V) ب شیوه‌یه‌کی به‌رفره‌ه ده‌اته بکارهینان، بؤ نموونه: د ناقبه‌را نه‌فسه‌ر و سه‌ربازیدا، به‌لی ده‌می هه‌څکاری هه‌ولده‌ت جهی هیزی بگریت، ل وی ده‌می فورمی (T) پتر د ناف جڅاکیدا دهپته دیتن⁽⁶⁹⁾.

هه‌ردوو زانایین زمانی (Brown) و (Levinson) د پیکوله‌کیدا بؤ شرؤڤه‌کرنا دیاردا هه‌څکاری دیارکریه کو بکارهینانا فورمی (V یا T) ب په‌یوه‌ندیین جڅاکیه یا گریدایه و هه‌ردوو زانا د وی باوه‌رپیدانه کو خه‌لک ل چینین نزم ب تمامی گریدای ئیکن و مروڤانی د ناقبه‌را واندا یا بهپزه، و دهرنه‌نجامی نه‌څی گریدانی هه‌څکاری و به‌کسانی د ناقبه‌را واندا په‌یدادبیت، له‌ورا فورمی (T) بؤ په‌یوه‌ندیین مروڤالینیی و جڅاکی بکاردهینن، به‌لی په‌یوه‌ندیین جڅاکی د ناقبه‌را چینا به‌رز پتر یا پارچه پارچه کریه، ئانکو خه‌لک سه‌ربه‌خوتره و دویراتیا جڅاکی گه‌له‌ک نورمالتره، له‌ورا فورمی (V) بؤ په‌یوه‌ندیان د ناقبه‌را واندا بکاردهیت، به‌لی د

ئاخفتنکەری و گوهداری دکەت، بۆ نموونه: ئەگەر هەڤکاري د ناڤه‌را ئاخفتنکەر و گوهداریدا هەبیت، ل وی دەمی دئ فۆرمی (T) یی دوو لایه‌ن بکارهینن، ئانکو ئاخفتنکەر و گوهدار دئ ب وی فۆرمی ل گەل ئیک ئاخفتن. بۆ نموونه:

• تویی چه‌وانی؟ ئەزئ باشم (محەمەد).

بەلئ ئەگەر هەڤکاري د ناڤه‌را ئاخفتنکەر و گوهداریدا نەبیت و هۆکاری هیزئ د ناڤه‌را وانا هەبیت، قیجا ژبەر هەر ئەگەرەکی بیت، چ ئاستئ ره‌وشه‌نبیری، یان زالگه‌هیا عەشیرئ، یان ئاخفتنکەر ژ گوهداری به‌یزتربیت، ل وی دەمی دئ ئاخفتنکەر فۆرمی (T) بکارهینیت و گوهدار دئ بەرسقا وی ب (V) دەت. بۆ نموونه:

○ تویی چه‌وانی؟

○ ئەزئ باشم؟ هون دچه‌وانن؟ بشولم (ئەحمەد).

د جڤاکین جیهانیدا سەرەدەریکرن ل گەل فۆرمی (V و T) ژ جه‌ه‌کی بۆ جه‌ه‌کی دی ده‌یتە گوهورپین و ئەڤه وی چەندئ دیاردکەت کو فۆرمی (V و T) ب رەنگه‌کی جودا ده‌یتە بکارهینان، وه‌کی د زمانئ فەرەنسی و ئەلمانی و ئیتالیدا، لەورا فۆرمی (V و T) دپیشکەفتنه‌کا بەردەوامدایه، ئەڤه‌ژی ژ ئەگەرئ هندییه‌ کو وه‌راری بەره‌ڤ هەڤکاري و دویر ژ هیزئ دچیت⁽⁷⁴⁾.

هەڤکاريا په‌یوه‌ندیین خیزانیدا، هەر وه‌سا یی په‌کسانه‌ ل گەل زمانئ فەرەنسی بۆ هەڤالینی و نیزیکی⁽⁷¹⁾.

ل سەر دەمی نه‌و و ل پتريا وه‌لاتین ئەوروپی، بکارهینانا جه‌ناڤین جودا ب شیوه‌یه‌کی سەرەکی لیکگه‌ۆره‌ کو د دەمه‌کیدا ئەڤ جه‌ناڤه‌ بۆ نه‌ په‌کسانی د هیزیدا د ناڤه‌را ئاخفتنکەرانا ده‌اته بکارهینان⁽⁷²⁾.

هەر وه‌سا د زمانئ عەرەبیدا په‌یوه‌ندیه‌کا ئیکسەر د ناڤه‌را جه‌ناڤین جودا (أنت) و (أنتم) و هۆکاری هەڤکاري و هیزئ یا هەي، ب شیوه‌یه‌کی گەله‌ک نیزیک د زمانین ئەوروپیدا، ئانکو (أنتم) بۆ ئاخفتنکەرین خودان پله‌یین بەرز و (أنت) بۆ خودان پله‌یین نزمتر بکار ده‌یت⁽⁷³⁾.

دەرباره‌ی زمانئ کوردی، دیسان وه‌کو زمانین ئەوروپی و عەرەبی هەمان فۆرمی (T)، (أنت)، (تو، ته) یی تاک، به‌رامبەر (V)، (أنتم)، (هون، هین) یی کوم ریزگرتن تیدا هەیه، بەلئ ل گەل هنده‌ک جودا هیزین گریڤای ب دابونه‌ریتین جڤاکیڤه، ئانکو ب واتایه‌کا دی پله‌یا چینان (بەرز، نزم) وه‌کی د زمانئ ئەوروپیدا و هەتا راده‌یه‌کی د زمانئ عەرەبیدا تیدا دیارنا بیت، چونکه‌ دابونه‌ریتین جڤاکی و عەشیرکانی پتر زالگه‌هیی ل سەر په‌یوه‌ندیین جڤاکی دکەن، زیده‌باری ئاستئ ره‌وشه‌نبیری کارتیکرنه‌کا ئیکسەر ل ئاخفتنا

3- بکارهینانا پاشگران دهندهك زماناندا:

نه ب تنی زاراف و جهناقین جودا ره‌نگفه‌دانا هه‌فکاری و هیزی د ناک پروسسیسا ئاخفتنی و په‌یوه‌ندیین جفاکی دکهن، به‌لکو هندهك هۆکارین دیزی یین هه‌ین کو ب فی کاری رادبن، بۆ نموونه: د زمانی کوری و یابانیدا په‌یوه‌ندیه‌کا ئیکسه‌ر د ناقه‌را هیزی و هه‌فکاری و دارشتنا کاریدا یا هه‌ی و (6) پاشگرین جودا ب کاریقه دهینه نوساندن و ئەف پاشگره ره‌نگفه‌دانا هه‌فکاری و هیزی د ناقه‌را ئاخفتنکه‌ر و گوهداریدا دکهن و ئەف پاشگره ل سهر دوو گروپان دابه‌شدبن و ههر گروپه‌ک سی پله‌یان ژ هه‌فکاری و هیزی دیاردکهن. بۆ نموونه:

گروپا ئیکتی: سی پله‌یین هه‌فکاریی دیاردکهن
 کار + پاشگرئ na خوشتقی.
 کار + پاشگرئ e ← که‌هی.
 کار + پاشگرئ ta ← ساده.
 گروپا دووی: سی پله‌یین ژ ئیک قه‌ده‌ر ژ هیزی دیاردکته:
 کار + پاشگرئ eyo ← ره‌وشت.
 کار + پاشگرئ supnita ← گرنگیده‌ر.
 کار + پاشگرئ So ← زالبیت⁽⁷⁵⁾.

له‌ورا د شیاندايه بیژین کو ههر زمانه‌کی ریکیین خویین تاییه‌ت هه‌نه، دا جوداهییین جفاکی دیاربکهن و ژ گرنگترین هۆکارین قان جوداهییین جفاکی دیاربکهن، هه‌فکاری و هیزی، چونکه ئەف هه‌ردوو هۆکاره ب

شیوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ دشین کارتیکرنی ل سهر پروسسیسا په‌یوه‌ندی جفاکی د ناقه‌را تاکه‌که‌ساندا بکهن. چونکه ده‌رپینئ ژ پیدقیین تاکه‌که‌سان دکته، بۆ دیارکرنا دیتنا وان بۆ سروشتی قان په‌یوه‌ندیان، له‌ورا زمان مروقی پالده‌ت، یان نه‌چار دکته کو په‌یوه‌ندی خۆ ل گهل که‌سی به‌رامبه‌ر دیاربکته، ژبه‌ر فی چه‌ندی (دیمه‌نین زمانی) ئەویین ئامازی دده‌نه هه‌فکاری و هیزی، وه‌کی نموونه‌یه‌کا دییه بۆ چاوانیا دیارکرنا ئاخفتنکه‌ری بۆ ئاستی وی یی جفاکی د ناک جفاکید⁽⁷⁶⁾، ئانکو ب واتایه‌کا دی ئاخفتنکه‌ر و گوهداری هه‌ردووکان سیسته‌مه‌کی ناسیار ل ده‌ف هه‌یه کو ئایه‌ی که‌نگی (هه‌فکاری و هیزی) کارتیکرنی ل سروشتی ئاخفتنی کته و ل دویف وی ده‌وروبه‌ری ئاخفتنا خۆ ب گه‌له‌ک شیوه‌یان ده‌رپینئ ژئ بکهن. وه‌کی (Labov) دبیژیت: (مه‌چ ئاخفتنکه‌ر نینن، ب تنی ئیک شیوازی بزائن و ئەف شیوازه‌ د جوړه‌جوړیا شیوازاندا گه‌له‌ک یا ب زه‌حمه‌ته و ب تاییه‌تی بۆ فیرکه‌رین زمانین بیانی)⁽⁷⁷⁾.
 له‌ورا ل دوماهییکا بابته‌تی دشین بیژین کو هه‌فکاری شیوازه‌کی تاکه‌که‌سیه و ئەف شیوازه‌ ل وی ده‌می دروست دبیت، ده‌می ئاخفتنکه‌ر و گوهدار په‌یوه‌ندی ئاخفتنی ب ئیکودوو دکهن، قیجا چ ب ریکا (شیوه‌ییین ئاخفتنی، یان ب ریکا جیه‌ناقین ئاخفتنی، یان وه‌کی هنده‌ک زمانین دی ب ریکا پاشگران)

کوریدیدا ئاخفتنکه‌ر هه‌فکاری ب هیزه‌کا مه‌زنتزل گهل گوهداری بکاردهینیتن.
3. ده‌بارهی دروستبوونا دیالیکتین هه‌فکاری و هیزی ب ری‌کا جهناقین جودا د زمانئ کوریدیدا ب هه‌مان فورمئ زمانئ ئنگلیزی و عه‌ره‌بی دروستدین، به‌لی ب جیاوازیه‌کا تایه‌تمه‌ند و ئه‌وین گری‌دای هنده‌ک دابونه‌ریتین جفاکی کوردی.

لیستا ژیدهر و په‌راویزان:

1. محمد اسماعیل بصل و فاطمه بله، ملامع نظریة السياق فی الدرس اللغوي الحديث، العدد الثامن عشر، مجلة دراسات فی اللغة العربية و ادابها، 2014، ص 1.
2. شیرزاد سه‌بری عه‌لی، واتا دناقه‌را سیمانتیک و پراگماتیکیدا، چاپا ئیکئ، چاپخانا خانئ، دهوک، 2011، ل 116.
3. بالمرف، علم الدلالة، تز: صبری السید، الگبعه الاولی، الاسکندریه، دار المعرفه الجامعیه، 1999، ص 75.
4. فندریس ج، اللغة، تز: عبد العمید الدواخلی و محمد القصاص، ط 1، المكتبه الانجلو المصریة، القاہره، 1950، ص 228.
5. یحیی احمد، الاتجاه الوطنی و دوره فی تحلیل اللغة، الطبعة الثانية، المجلد 2، مجله عالم الفکر، بیروت، 1998، ص 82.
6. جون لاینز، اللغة و المعنی و السياق، تز: عباس صادق الوهاب، ط 1، دار الشؤون الثقافیة، بغداد، 1987، ص 83.
7. تمام حسان، اللغة العربية معناها و مبناها، الهیئة المصریة لکتاب، 1973، ص 337-338.

بیت و ئەف شیوازه ب دیالیکتا ده‌وروبه‌ری دهیته نیاسین، چونکه ده‌مئ تاکه‌که‌س پشکداری د زمانیدا دکه‌ت، پتر ژ شیوازه‌کی زمانی یئ هه‌ی، به‌لی ئەو چهند هۆکاران به‌رچاف وه‌ردگریت، وه‌کی: (ریزا گوهداری و بابه‌تی په‌یوه‌ندیئ و په‌لیا ئاشکرا یا ده‌وروبه‌ری په‌یوه‌ندیئ و ئەفه هه‌می ره‌گه‌زن بۆ وه‌سفکرنا ده‌وروبه‌ری کو ئاخفتن تیدا ده‌یته‌کرن)⁽⁷⁸⁾.

ئه‌نجام

پشتی ئەف قه‌کۆلینه ب دوماهیک هاتی گرنگترین ئەنجام ئەقین ل خوارینه:
1. هه‌فکاری و هیز دوو شیوازین تاکه‌که‌سینه کو د بیاقی زمانیدا ب دیالیکتین جفاکی ده‌ینه نیاسین و ئەف دیالیکته ل وی ده‌می دروستدین ده‌مئ ئاخفتنکه‌ر و گوهدار په‌یوه‌ندیئا ئاخفتنی ب هه‌فدوورا دکهن، چ ب ری‌کا (شیوه‌یین ئاخفتنی، جهناقین ئاخفتنی، یان وه‌کی د هنده‌ک زماناندا ب ری‌کا پاشگران)، ئەف هه‌ردوو شیوازه یان دیالیکته ب ری‌کا ده‌وروبه‌ری په‌یدادین.
2. دروستبوونا دیالیکتین هه‌فکاری و هیزی ب ری‌کا شیوین ئاخفتنی کو د زمانئ کوریدیدا ئاخفتنکه‌ر ب شیوه‌یه‌کی ئاسایی ب ناقئ ئیکئ ئاخفتنا خو ئاراسته‌ی گوهداری دکه‌ت، وه‌کی هه‌مان شیوه‌ی د زمانئ ئنگلیزی و عه‌ره‌بییدا، به‌لی هنده‌ک جارن د زمانئ

8. احمد مختار عمر، علم الدلالة، الطبعة الاولى، مكتبة دار الحروب للنشر و التوزيع، 1982، ص 71-74.
9. ستيفن اولمان، دور الكلمة في اللغة، تر: كمال بشر، الطبعة الثالثة، مكتبة الشباب، القاهرة، 1972، ص 55.
10. جون لاينز، اللغة و المعنى و السياق، ص 83.
11. كريم زكي حسام الدين، اصول ترايبيه في اللسانيات الحديثة، ط 3، القاهرة، 2001، ص 251.
12. محمد اسماعيل بصل و فاطمه بله، ملامح نظرية السياق في الدرس اللغوي، ص 2.
13. فندرس، اللغة، ص 252.
14. ستيفن اولمان، دور الكلمة في اللغة، ص 56.
15. سامي عياد حنا و كريم زكي حسام الدين و نجيب جرس، معجم اللسانيات الحديثة، الطبعة الاولى، مكتبة لبنان ناشرون، لبنان، 1997، ص 28.
16. تاليب حوسين رهسول، واتاسازي چهنده بابه تيكي ليكدانه وهى واتاي وشه، چاپي يه كه م، چاپخانه روزهلات، هه ولير، 2011، ل 45.
17. احمد قدور، مبادئ اللسانيات، الطبعة الاولى، دار الفكر المعاصر، لبنان، 1996، ص 295.
18. فطومه لحمادي، السياق و النص استقاء دور السياق في تحقيق التماسك النحوي، جامعه محمد خضير - قسم الادب العربي، الجزائر، 2008، ص 12.
19. عبدالقادر عبدالجليل، علم اللسانيات الحديثة، الطبعة الاولى، دار الصفاء للنشر، 2002، ص 547.
20. عواط كنوس المصطفى، الدلالة السياقية عند اللغويين، الطبعة الاولى، دار السياب للطباعة و النشر و التوزيع، 2007، ص 60.
21. فطومه لحمادي، السياق و النص، ص 13.
22. خليل خلف بشر العامري، السياق انماطه و تطبيقاته في التعبير القرآني، المجلد (9)، العدد (2)،
- مجله القادسية في الاداب و العلوم التربوية، جامعه البصره، كليه الادب، 2010، ص 42.
23. فطومه لحمادي، السياق و النص، ص 13.
24. عبدالقادر عبدالجليل، علم اللسانيات الحديثه، ص 547.
25. خليل خلف بشر العامري، السياق انماطه و تطبيقاته في التعبير القرآني، ص 42.
26. هدرسن، علم اللغة الاجتماعي، تر: محمد عبدالغنى عياد، دار الشؤون الثقافية، بغداد، 1987، ص 38.
27. سازان رضا معين، و اتا و دهوروبه ر ليكوليينه وهيه كي پراگماتيكيه، نامه ي ماسته ر، زانكوي سه لاحه دين، هه ولير، 2005، ل 72.
28. فطومه لحمادي، السياق و النص، ص 014.
29. عه بدولوا حيد موشير دزه يي، واتاسازي وشه و رسته، چاپي يه كه م، چاپخانه روزهلات، هه ولير، 2010، ل 73.
30. خليل خلف بشر العامري، السياق انماطه و تطبيقاته في التعبير القرآني، ص 51.
31. عبدالقادر عبدالجليل، علم اللسانيات الحديثه، ص 543.
32. ژيدهرئ به رئ.
33. عه بدولوا حيد موشير دزه يي، واتاسازي وشه و رسته، ل 72.
34. په يفا (ديالكت) ژ په يفا گريكي (Dialekts) هاتيه وه رگرتن و ل ده ستيپيكي نه ف په يفه ژ لايي گريكيانقه بو هه ر نه ندامه كن ژ گروپين زمانى دهاته بكارهينان و دبنياتدا هه مى پي كفه ژ زمانى گشتى هاتينه وه رگرتن.
35. حوريه عيبب، التفسير اللغوي الاجتماعي للقرآوات القرآنية، حويات جامعه الجزائر، الجزء 1،

- العدد 24، كلية العلوم الاسلامية، جامعه الجرائر، 2013، ص 184.
36. رمضان عبدالنواب، المدخل الى علم اللغة و مناهج البحث اللغوي، مكتبة المتبني، 2012، ص 143.
37. غازي عهلي خورشيد، زمانى فهرمى بۆ كوردستان، ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی، 2012، ل 24.
38. رمضان عبدالنواب، المدخل الى علم اللغة و مناهج البحث اللغوي، مكتبة التبنى، ص 143.
39. صادق يوسف الدباس، دراسات فى علم اللغة الحديث، الطبعة الاولى، دار اسامه للنشر والتوزيع، عمان، 2011، ص 88.
40. ماريو پای، اس علم اللغة، تر: احمد مختار، الطبعة الثامنة، عالم اكتب، القاهرة، 1998، ص 69.
41. سوداد ره‌سول، هه‌ورامى له‌هجه‌يه يان زمان، گ. زمانناسی، ژ (13)، 2012، ل 28.
42. بېرنارد كه‌مرى و هنده‌كېن دى، زمان، وه‌ر: كاميل محمه‌د قه‌ره‌داخى، چاپی په‌كه‌م، 2007، ل 23.
43. محمد رضا باطنى، پيرامون زبان و زبانشناسى (مجموعى مقالات)، چاپ سوم، انتشارات آگاه، تهران، 1385، ل 79.
44. ابراهيم انيس، فى اللجها‌ت العربيه، الطبعة الثانية، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، 1998، ص 16.
45. كمال بشر، علم اللغة الاجتماعى (مدخل)، دار الغرب للطباعة و النشر، القاهرة، ص 198.
46. على عبدالواحد وافى، اللغة و المجتمع، دار نه‌صه مصر للطباعة و النشر، مصر، 1971، ص 179.
47. رېژنه مه‌عروف حوسېن، رۆلى شيوه‌زاره كۆمه‌لايه‌تبييه‌كان له ده‌وله‌مه‌ندكردى فه‌ره‌ه‌نگى كورديدا، نامهى ماسته‌ر، كۆليژى زمان، زانكۆى كۆيه، هه‌ولېر، 2010، ل 17.
48. هايدرون بلتس، مدخل الى علم اللغة، تر: سعين حسن بعيرى، 2013، ص 269.
49. تابان محمه‌د سه‌عيد، گه‌شه‌سه‌ندن و پوكانه‌وه‌ى گه‌نجينه‌ى وشه له زمانى كورديدا، نامهى ماسته‌ر، كۆليژى زمان، زانكۆى سلیمانی، 2008، ل 23.
50. رېژنه مه‌عروف حوسېن، رۆلى شيوه‌زاره كۆمه‌لايه‌تبييه‌كان له ده‌وله‌مه‌ندكردى فه‌ره‌ه‌نگى كورديدا، ل 17.
51. بېرنارد كه‌مرى، جېريد دايه‌مه‌ند، دوه‌گ والن، ل. ده‌يفيد هارليسن، زمان، وه‌ر: كامل محمه‌د قه‌ره‌داخى، ل 26.
52. عه‌بدوله‌ناف ره‌مه‌زان ئه‌حمه‌د، ئه‌تله‌سى زمان، نامهى ماسته‌ر، كۆليژى زمان، زانكۆى سه‌لاحه‌ددين، هه‌ولېر، 2009، ل 12.
53. بكر عمر على، شېركو حمه ئه‌مين قادر، زار و شيوه‌زار، چاپى په‌كه‌م، چاپخانه‌ى چوارچرا، 2001، ل 71.
54. هايدرون بلتس، مدخل الى علم اللغة، تر: سعيد حسن بجيرى، الطبعة الاولى، مكتبة الزهراء الشرق، القاهرة، 2013، ص 269.
55. ه‌دسن، علم اللغة الاجتماعى، 1990، ل 209.
56. محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعى، 2009، ل 272.
57. ه‌دسن، علم اللغة الاجتماعى، 1990، ل 88-90.
58. (سوليداريه‌تى و ه‌يز) دوو زاراڤين ژلايى زانايى سايكلو جفاكى (Roger Brown) بۆ زانستى زمانقانيا جفاكى پېشكېشكربه.

- 69.** Ronald Wardhaugh, Am Introduction Sociolinguistics, 1986, p252.
70. محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعي، ص 254-255.
- 71.** Ronald Wardhaugh, Am Introduction Sociolinguistics, 1986, p 252-253.
72. ن. ي. كولینج، الموسوعة اللغوية، ج 2، 1421، ل 505.
73. محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعي، ل 276، 2009.
- 74.** Ronald Wardhaugh, Am Introduction Sociolinguistics, 1986, p256.
75. هدرسن، علم اللغة الاجتماعي، ل 215، 1990.
76. هدرسن، علم اللغة الاجتماعي، ل 212، 1990.
77. ن. ي. كولینج، الموسوعة اللغوية، ج 2، جامعه الملك سعود، ل 504، 1990.
78. هايديرون رون پلنيس، تز: سعيد حسن بحيري، مدخل إلى علم اللغة، 2013، ل 274.
- 59.** محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعي، ل 273، 2009.
60. هدرسن، علم اللغة الاجتماعي، ل 209-210، 1990.
61. Ronald Wardhaugh, An Introduction Sociolinguistics, 1986, p260.
62. هدرسن، علم اللغة الاجتماعي، ل 210، 1990.
63. Ronald Wardhaugh, Am Introduction Sociolinguistics, 1986, p260.
64. محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعي، ل 274، 2009.
65. Ronald Wardhaugh, Am Introduction Sociolinguistics, 1986, p252.
66. محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعي، ل 275، 2009.
67. Ronald Wardhaugh, Am Introduction Sociolinguistics, 1986, p252.
68. محمد حسن عبد العزيز، علم اللغة الاجتماعي، ل 275، 2009.

الخلاصة

القوة والتضامن عاملان يساهمون في تكوين اساليب الكلام، التي في مجال علم اللغة الاجتماعي تعرف باللهجة، واللهجة بحد ذاتها اسلوب كلام لغوي لمجموعة معينة من الناس، بمعنى وجود مجموعة من الخصائص اللغوية وغير اللغوية بحيث كل الافراد من نفس البيئة يشتركون في تلك العملية وهذه الخصائص تكون جزءاً من البيئة الكبيرة والتي تتضمن مجموعة من اللهجات. بشكل عام اللهجة في أي مجتمع وبصورة طبيعية تنقسم الي (طبقات اجتماعية، جنس، مهنة، عمر) ولكن بصورة غير مألوفة يكون للسياق دور في تكونها مثل التضامن والقوة وهذين النوعين يطلق عليهما ب (ريجستر - Register) في علم اللغة الاجتماعية ولذلك فأن مجال البحث تتضمن فقط النوع الثاني أي القوة والتضامن كمحاولة لبيان دور (ريجستر - Register) في تكوين اللهجات اللغوية. لقد حاولنا ان نجيب على هذين السؤالين، السؤال الاول ماهي اللهجات التي تتكون عن طريق السياق، السؤال الثاني طرق تكوين هذه اللهجات في اللغة.

الكلمات الدالة: علم اللغة الاجتماعي، السياق، اللهجة، اللهجات الاجتماعية.

THE ROLE OF CONTEXT IN FORMING THE RELATIONSHIP OF SOLIDARITY AND POWER IN SOCIOLINGUISTICS

ARA ALI AHMED

Dept. of Kurdish Language, College of Language, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The power and solidarity are two factors contributing to the formation of speech styles, which in the field of social linguistics are known by dialect, and the dialect itself is the language style of a certain group of people, in the sense of a set of linguistic and non-linguistic characteristics so that all individuals of the same environment participate in that process Part of the large environment which includes a range of dialects.

In general, the dialect in any society is naturally divided into social classes, sex, profession, age, but in an unusual way the context has a role in its formation, such as solidarity and strength. These two types are called Register in social linguistics. Only the second type includes power and solidarity as an attempt to demonstrate the role of register in the composition of linguistic dialects. We tried to answer these two questions, the first question, what are the dialects that are formed by the context, the second question is how to form these dialects in the language.

KEYWORDS: social linguistics, context, dialect, social dialects.